

Ks. prof. dr hab. Zbigniew Wanat, UMK

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Karola Jakubiaka
pt. *Charyzmat miłosiernej miłości*
w nauczaniu i działalności biskupa Ignacego Świrskiego (1885-1968)
napisanej na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
pod kierunkiem bpa prof. dr. hab. Andrzeja F. Dziuby, Warszawa 2022, ss. 305.

Znane wezwanie autora Listu do Hebrajczyków: „Pamiętajcie o swych przełożonych, którzy głosili wam słowo Boże, i rozpamiętując koniec ich życia, naśladujcie ich wiarę!” (Hbr 13,7) stanowi uniwersalną, ciągle aktualną zachętę, by rzetelnie zbadać, dobrze utrwalić i interesująco przekazać kolejnym pokoleniom dobre ślady pasterskiej posługi konkretnych księży i biskupów. Tego typu pozytywne działanie stanowi bardzo potrzebne i w dłuższej perspektywie skuteczne antidotum na negatywne, a niekiedy nieprawdziwe wiadomości na temat osób duchownych, które każdego dnia rozpowszechniane są w środkach społecznego przekazu. Dlatego uprzedzając szczegółowe stwierdzenia zawarte w niniejszej recenzji i końcowy wniosek, już w tym miejscu mogę stwierdzić, że rozprawa doktorska ks. mgr lic. Karola Jakubiaka dobrze realizuje to zadanie. Recenzja obejmować będzie ocenę merytoryczną rozprawy naukowej, zwłaszcza realizację celów i założeń metodologicznych, a także uwagi natury formalnej oraz wniosek końcowy.

I. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Karola Jakubiaka ma przejrzystą, logiczną strukturę, którą w sposób czytelny ukazuje spis treści (s. 2-3). Zastosowany podział dobrze wskazuje na konkretne zagadnienia, nie przytłaczając ilością szczegółów. Rozprawa składa się z wykazu skrótów (s. 4-7), imponującej bibliografii (s. 8-78), wstępu (s. 79-88), czterech rozdziałów (s. 89-298) i zakończenia (s. 299-305).

Wstęp do rozprawy zawiera szczegółowe metodologiczne wyjaśnienia dotyczące ukazania miłosiernej miłości Boga w nauczaniu pasterskim i twórczości naukowej, a także w życiu i działalności biskupa Świrskiego. Doktorant jasno określa cel swoich poszukiwań naukowych. Jest nim całościowa – w świetle wszystkich dostępnych i pracownie zebranych materiałów – prezentacja i podkreślenie wyjątkowego połączenia w osobie biskupa

Świrskiego obu tych aspektów: teoretycznego oraz praktyczno-duszpasterskiego. Istotnym novum na tle istniejących już opracowań będzie próba wskazania na prekursorski charakter niektórych wątków nauczania i działalności poprzez zestawienie ich z magisterium Soboru Watykańskiego II, wypowiedziami współczesnych papieży, zwłaszcza św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka, a także nauczaniem kolejnych biskupów siedleckich i wypowiedziami Konferencji Episkopatu Polski.

Ks. Jakubiak dobrze omówił metody, którymi posłużył się, by zrealizować cel swoich badań. Wskazał na podejście historyczno-krytyczne, które towarzyszyło gromadzeniu materiału źródłowego, szczegółową analizę źródeł w celu wydobycia i prezentacji tematu miłości miłosiernej oraz spojrzenie analityczno-porównawcze w odniesieniu do nauczania kościelnego i literatury przedmiotu. Cennym elementem wstępu jest także dobra systematyzacja licznych i różnorodnych tekstów źródłowych oraz krytyczne spojrzenie na istniejące już opracowania dotyczące dokonań biskupa Świrskiego.

Rozdział pierwszy rozprawy ukazuje prawdę o miłosiernej miłości Boga jako fundament nauczania i działalności biskupa Ignacego Świrskiego. Ks. Jakubiak analizuje jego wypowiedzi i przypomina ważne dokonania, by wydobyć z orędzia o Bogu bogatym w miłosierdzie trzy ważne elementy. Najpierw wyjaśnia, w jaki sposób fakt stworzenia człowieka na obraz Boży uzasadnia Jego miłosierną miłość. Doktorant w interesujący sposób przedstawia różne przejawy miłosiernej postawy Boga względem człowieka, które charakteryzuje wyrazem „fascynacja”. Następnie pogłębiając to uzasadnienie skupia się z jednej strony na Jego ojcowskiej wierności, a z drugiej strony na czułości, która w sposób szczególnie ujawnia rys macierzyński miłosiernej miłości Boga. Na koniec akcentuje niezmienną i nieodwołalną Bożego miłosierdzia. Wskazuje na stałość i swego rodzaju wytrwałość Boga, który nie nuży się ludzką słabością. Przywołując konkretne wydarzenia, przekonująco podkreśla, że biskup Świrski potwierdzał nauczanie o Bogu miłosiernym przykładem własnego życia i duszpasterskiego zaangażowania.

Oceniając pozytywnie tę ogólną prezentację bogactwa Bożego miłosierdzia, jego uzasadnienie i niektóre przejawy, warto zauważyć obecność aspektu ekumenicznego, który – jak słusznie zauważa Doktorat – w teorii i w działaniu biskupa Świrskiego ma charakter prekursorski. Chodzi w szczególności o próby dialogu z teologami prawosławnymi dotyczące praktyki sakramentu pokuty i pojednania jako znaku Bożego miłosierdzia oraz ascezy chrześcijańskiej. Ponadto w rozdziale pierwszym wyraźnie obecny jest zapowiadany we wstępie aspekt porównawczy. Pojawia się on m.in. w interesującym wątku ekologicznym obecnym w nauczaniu biskupa Świrskiego, które ks. Jakubiak konfrontuje z encykliką

Laudati Si papieża Franciszka. Zwrócenie uwagi na to zagadnienie potwierdza wrażliwość Doktoranta na współczesne problemy człowieka oraz ich ujęcie teologiczne, a także umiejętność aktualizowania refleksji w odniesieniu do analizowanych materiałów źródłowych. Potwierdza ją również jego spojrzenie na przejawy i uzasadnienie Bożego miłosierdzia przedstawione w paragrafie pierwszym, w którym wielokrotnie zostało użyte słowo „fascynacja” (w formie czasownikowej, rzeczownikowej i przymiotnikowej, łącznie dwadzieścia razy). Fakt, że w tym fragmencie rozprawy nie ma ani jednego cytatu, w którym wystąpiłoby to słowo, prowokuje pytanie, czy w taki właśnie sposób o Bogu jako „fascynującym się człowiekiem” pisał biskup Świrski, czy jest to uprawniona interpretacja Doktoranta?

W kolejnych rozdziałach ks. Jakubiak konsekwentnie realizuje cel swoich analiz, omawiając miłosierną miłość Boga w perspektywie relacyjnej, niejako zataczając coraz szersze kręgi oddziaływania Bożego miłosierdzia: najpierw w życiu pojedynczych osób, następnie we wspólnocie rodzinnej i wreszcie w całej społeczności ludzkiej. I tak, w rozdziale drugim Doktorant przedstawia nauczanie i działalność biskupa Świrskiego, który w sposób wieloaspektowy ukazuje, jak miłosierdzie dotyka serca każdego człowieka. Pierwszym z nich jest wymiar moralny, którego istotnym elementem jest formacja ludzkiego sumienia. Drugim z ukazanych aspektów jest proces pogłębiania życia duchowego, którego podstawowym wyrazem jest modlitwa. Trzecim aspektem, na którym się skupia, jest sakramentalny wymiar życia chrześcijańskiego.

Należy zauważyć, że ks. Jakubiak zasygnalizował ten wymiar już w pierwszym rozdziale, odnosząc się do sakramentu pokuty w kontekście ekumenicznym, ale teraz ukazuje go całościowo, zaczynając od podkreślenia fundamentalnego znaczenia chrztu świętego. Czyni to sytuując swoją refleksję w historycznym kontekście przygotowań i przeżywania Millenium Chrztu Polski, w które biskup Świrski angażował się jako pasterz diecezji siedleckiej. Doktorant interesująco łączy rozważania na temat sakramentu bierzmowania z ideą pielgrzymowania polskiej młodzieży i nawiedzania Matki Bożej jako pełnej darów Ducha Świętego w Jej jasnogórskim obrazie. Następnie znaczenie Eucharystii jako niewyczerpanego źródła miłości miłosiernej ukazuje w związku z rozwojem kultu Serca Jezusowego, troski o pokój, ale także na tle ataków na Kościół i osobę papieża Piusa XII. Podobnie – zwracając uwagę na kontekst oraz aktualność wskazań biskupa Świrskiego – omawia znaczenie sakramentów uzdrowienia i służących budowaniu wspólnoty, jako przejawów Bożego miłosierdzia.

W rozdziale trzecim ks. Jakubiak ukazuje oddziaływanie miłosiernej miłości Boga w perspektywie życia rodzinnego. Skupia się na trzech aspektach wydobytych z nauczania biskupa Świrskiego. Odwołując się do jego konkretnych wskazań płynących z troski o funkcjonowanie rodziny omawia najpierw dar wspólnie przeżywanego czasu, następnie potrzebę wysiłku wzajemnego przebaczenia i pojednania, i na koniec wymianę darów materialnych i duchowych. To ostatnie zagadnienie, które koncentruje się na wskazaniu i obronie wartości chrześcijańskich w rodzinie, zostało przedstawione w interesującym kontekście koronacji obrazu Matki Bożej Leśniańskiej.

W tym miejscu warto jeszcze raz zauważyć, że Doktorant wskazuje na aktualność nauczania biskupa Świrskiego m.in. odwołując się w tekście rozprawy do wypowiedzi św. Jana Pawła II i bł. kard. Stefana Wyszyńskiego. Jednak w tym rozdziale czyni to jeszcze wyraźniej na poziomie formalnym, semantycznym. Świadczy o tym najpierw sformułowanie tytułu rozdziału: „Wyobraźnia miłosierdzia w rodzinie”, a potem wielokrotne użycie wyrażenia „wyobraźnia miłosierdzia”, które bezpośrednio nawiązuje do nauczania św. Jana Pawła II. Podobną rolę spełnia tytuł paragrafu pierwszego: „Czas to miłość”, który przypomina znane powiedzenie kard. Wyszyńskiego. Oba wyrażenia nie pojawiają się w cudzysłowie, co może wskazywać, że już na dobre przeniknęły one do religijnego języka polskiego, albo przynajmniej tak traktuje je Doktorant. Patrząc jednak od strony naukowo-dydaktycznej należy przypominać, kto jest autorem tych ważnych sformułowań, a w rozprawie opatrzyć je stosownym przypisem. Szkoda też, że przy omówieniu, na czym polega wyobraźnia miłosierdzia, zabrakło przywołania treści listu *Novo millennio ineunte* i ważnej homilii św. Jana Pawła II wygłoszonej podczas Mszy św. i beatyfikacji kilkorga świadków Bożego miłosierdzia na krakowskich Błoniach 18 sierpnia 2002 roku.

Rozdział czwarty jeszcze bardziej poszerza perspektywę refleksji nad Bożym miłosierdziem, które kierowane jest do całej społeczności ludzkiej. Ks. Jakubiak przedstawia je w świetle nauczania i działalności biskupa Świrskiego, wyróżniając aspekt eklezjalny, uniwersalny i eschatologiczny. Zwraca na to uwagę poprzez metaforycznie sformułowany tytuł rozdziału: „Strumień-płomień miłosierdzia w Kościele dla świata” oraz tytuły kolejnych paragrafów: „Przepływający przez Kościół”, „Skierowany do społeczności ludzkiej”, „Powracający wysławianiem miłosierdzia na wieki”. Zgodnie z tym planem refleksji najpierw ukazuje wspólnotę Kościoła zatroskaną o przekaz orędzia o miłosiernej miłości Boga, m.in. w formie katechezy parafialnej. Ma ona ze względu na braki obiektów katechetycznych, jak apelował biskup Świrski, odbywać się także na plebaniach i być okazją do całościowej troski o dzieci przez ofiarowanie im choćby skromnego poczęstunku. Ostatecznie zaś ma prowadzić

do życia sakramentalnego, które jest w Kościele szczególnym źródłem Bożego miłosierdzia. Jednym z jego ważnych przejawów jest wzajemne przebaczenie, które dotyczy nie tylko poszczególnych osób, ale także całych wspólnot, czego wymowną ilustracją był proces pojednania narodów polskiego i niemieckiego po II Wojnie Światowej. Doktorant wskazał na to przywołując działania biskupów polskich i ich słynne orędzie do biskupów niemieckich wystosowane pod koniec obrad Soboru Watykańskiego II.

Zgodnie z duchem Chrystusowej Ewangelii obecnym w słowach i działaniach biskupa Świrskiego miłosierna miłość Boga ma ogarnąć i przemienić całą społeczność ludzką. Stąd skupienie dalszej refleksji na różnych aspektach oddziaływania członków wspólnoty eklezjalnej na wszystkich ludzi, także niewierzących w Boga, czy też walczących z Kościołem. Ks. Jakubiak słusznie podkreślił pozytywny charakter tych działań, wartość świadectwa, któremu towarzyszy radość, ale także zdecydowanie w obliczu różnych form zła moralnego, obecnego w przestrzeni publicznej. Odwołując się do wydarzeń historycznych wskazywał, że obok pielęgnowania religijności, potrzebna jest walka z wadami narodowymi, na co zwracał uwagę program przygotowań do obchodów Millenium Chrztu Polski. Nie sposób nie zgodzić się z Doktorantem, że takie podejście nie straciło nic ze swej aktualności, a obecne przemiany kulturowe w sposób naglący wołają o jego odważną kontynuację.

Zwieńczeniem refleksji zawartej w rozprawie jest spojrzenie na świadectwo świętych którzy, ze szczególnym zaangażowaniem odpowiedzieli na dar Bożego miłosierdzia przez świadectwo swojego życia i konkretne dzieła. Jak wyraźnie podkreśla ks. Jakubiak, jest ono możliwe jedynie dzięki duchowemu zjednoczeniu z Bogiem. Ważnym przykładem, na który wskazał idąc śladem myśli biskupa Świrskiego, był św. Stanisław Kostka. Zwrócenie uwagi na jego świadome podążanie w stronę wiecznych przeznaczeń, stanowi jednocześnie dobre tło dla pokazania postawy biskupa Świrskiego, który roztacza przed powierzonym sobie ludem Bożym perspektywę życia wiecznego i sam przygotowuje się na spotkanie z Bogiem bogatym w miłosierdzie. Tym eschatycznym aspektem ks. Jakubiak dopełnia całościowe spojrzenie na jego postać.

Refleksja zawarta w rozprawie jest nie tylko wielowymiarowa, na co wyraźnie wskazuje problematyka poszczególnych rozdziałów, ale także niezwykle bogata w szczegółowy opis dokonań biskupa Świrskiego, ilustrujących jego miłosierną postawę, oraz w niezliczone interesujące wątki jego nauczania przywołane przez Doktoranta, niekiedy jedynie zasygnalizowane. Należy do nich zaliczyć krótkie uwagi w rozdziale drugim i czwartym na temat sprzeciwu wobec Bożego miłosierdzia ze strony złego ducha. Pojawiają się one m.in. przy omawianiu potrzeby wytrwałego pokonywania trudności życiowych przez

chrześcijanina oraz cierpliwego znoszenia ataków na swoją osobę przez papieża Piusa XII dzięki łasce Bożego miłosierdzia. Te krótkie wzmianki wyraźnie wskazują na realizm duchowej walki, a jednocześnie dobrze podkreślają zwycięską moc miłosiernej miłości Boga. Potwierdzają też umiejętność Doktoranta wydobywania, porównywania i łączenia wspólnych tematów nauczania biskupa Świrskiego oraz innych autorów, w tym konkretnym przypadku papieży św. Jana Pawła II i Franciszka.

Podsumowując krótko merytoryczną ocenę rozprawy doktorskiej stwierdzam, że ks. Karol Jakubiak dobrze zrealizował postawione cele badawcze i jasno ukazał wyniki swoich rozważań i analiz. W sposób wieloaspektowy i uwzględniający kontekst historyczny ukazał nauczanie biskupa Ignacego Świrskiego na temat miłości miłosiernej. Udowodnił zawartą w tytule rozprawy tezę, że zarówno w odniesieniu do treści oraz sposobu tego nauczania, jak i konkretnych działań, można mówić o szczególnym charyzmacie. Doktorant w sposób oryginalny i twórczy podkreślił aktualność nauczania biskupa Świrskiego oraz przekonująco wskazał na zagadnienia i działania, które miały charakter prekursorski. Dokonał tego umiejętnie konfrontując jego życie i myśl z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, nauczaniem współczesnych papieży, zwłaszcza św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka, a także innych polskich biskupów, zwłaszcza bł. kard. Stefana Wyszyńskiego. Takie ujęcie zdecydowanie wyróżnia rozprawę księdza Jakubiaka na tle innych opracowań, które przybliżały wybrane aspekty nauczania i posługi biskupa Ignacego Świrskiego.

II. Uwagi natury formalnej

Rozprawę doktorską ks. Karola Jakubiaka charakteryzuje komunikatywny język, choć momentami nieco archaiczny. Być może Doktorant uważnie śledząc działalność i nauczanie bpa Świrskiego tak zżył się z Bohaterem swojej rozprawy, że niekiedy przejmuje także styl jego wypowiedzi. Krótko mówiąc, strona redakcyjna rozprawy domaga się jeszcze pewnych korekt, jednak prezentowane analizy i stosowana argumentacja jest jasna i precyzyjna od strony terminologicznej.

Niewątpliwym plusem są zwięzłe podsumowania rozważań kolejnych rozdziałów. Pozwoliły one nie tylko przedstawić najważniejsze ustalenia i wnioski, ale także zwrócić uwagę na konieczność omówienia następnych zagadnień istotnych dla całościowego ujęcia badanego tematu.

Ks. Jakubiak w sposób konsekwentny dość powściągliwie cytuje wypowiedzi biskupa Świrskiego. Nieco szkoda, bo dzięki pracowitej i rzetelnej kwerendzie dotarł do wielu

niepublikowanych wcześniej tekstów źródłowych, a w rozprawie ograniczył się jedynie do bardziej ogólnego wskazania na ich treść i charakter.

Zapewne przeoczeniem jest dwukrotne umieszczenie w wykazie bibliograficznym tego samego listu apostołskiego Jana Pawła II *Novo millennio ineunte*.

III. Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa stanowi potwierdzenie wymaganych kompetencji naukowych ks. Karola Jakubiaka. Należy podkreślić, że Doktorant jasno określił przedmiot i cel swoich badań, pracowicie zgromadził bogaty materiał źródłowy oraz istniejące już opracowania, dokonał wyboru istotnych dla podjętego tematu pomocniczych źródeł teologicznych i aktualnej literatury przedmiotu. Cały ten materiał poddał rzetelnej analizie, by ostatecznie przedstawić oryginalną, wieloaspektową, logicznie uporządkowaną refleksję, która ukazuje biskupa Ignacego Świrskiego jako gorliwego głosiciela i wiarygodnego świadka Bożego miłosierdzia.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej wyżej oceny stwierdzam, że praca ks. mgra lic. Karola Jakubiaka pt. *Charyzmat miłosiernej miłości w nauczaniu i działalności biskupa Ignacego Świrskiego (1885-1968)* spełnia wymogi rozprawy doktorskiej. Dlatego wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Toruń, 19.11.2022 r.